

به نام خدا

علوم و فنون ادبی پایه دوازدهم انسانی

درس اول: دوره بازگشت و بیداری

ناحیه دوم خرم آباد

نسرین کمالوندیان

اهداف آموزشی درس:

- ۱- شناخت عوامل مؤثر در تغییر سبک از هندی به بازگشت و دلیل نامگذاری سبک بازگشت
- ۲- آشنایی با عوامل مؤثر در بیداری مردم در قرن ۱۲؛
- ۳- آشنایی با لفظ، قالب و محتوای شعر و شاعران و نویسندگان بنام این دوره؛
- ۴- آشنایی با نثر نویسی و حوزه های ادبی موجود در دوره مشروطه؛
- ۵- مهارت در تشخیص شعر بازگشت و آشنایی با برخی از نویسندگان دوره ؛
- ۶- ایجاد نگرش مثبت و عالقه نسبت به تحولات ادبی
- ۷- آشنایی با ادبیات معاصر و تنی چند از شاعران بنام این دوره .

خالصه درس اول علوم و فنون دوازدهم

- عواملی که در ایجاد بازگشت ادبی موثر بودند
- ۱- تضعیف جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری
 - ۲- تاراج کتابخانه اصفهان و پیرو آن ارتباط مجدداً ذوق با ادب کهن
 - ۳- توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان

افراد فعال در دوره بازگشت ادبی:
مشتاق اصفهانی : اداره ادیبان انجمن ادبی اصفهان (در زمان کریم خان زند)
عبدالوهاب نشاط: تاسیس انجمن ادبی نشاط
به ریاست فتحعلی شاه : تاسیس انجمن ادبی خاقان
هدف تشکیل انجمن ادبی خاقان رهایی بخشیدن شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره صفوی

علت های پیروی شاعران سبک بازگشت ادبی از اسلوب کهن:
۱- به سبب فقر فرهنگی حاکم بر جامعه
۲- سستی و رخوت حاکم بر ادبیات

دو ویژگی شعر بازگشت ادبی

۱ - توجه به سبک خراسانی و عراقی در سطوح زبانی، ادبی و فکری
۲- زبان، تخیل و اندیشه در این سبک تکرار شنیده هاست .

شاعرانی که قالب های مختلفی در این دوره (بازگشت ادبی) شعر سروده اند عبارتند از:

-معروفترین شاعر دوره بازگشت ادبی : هاتف اصفهانی
-قصیده سرایان به سبک شاعران کهن خراسانی و عهد سلجوقی: صیای کاشانی، قآنی شیرازی و سروش اصفهانی
-غزل سرایان به سبک عراقی و سبک حافظ و سعدی:مجمر اصفهانی، فروغی بسطامی و نشاط اصفهانی

اهمیت شاعران دوره بازگشت ادبی ← خارج کردن زبان شعر از حالت سستی که در اواخر سبک هندی وجود داشت توسط شاعران این دوره
الف- ایجاد موضوعات جدید
ب- ورود اصطلاحات و لغات غرب

ویژگی های فکری شعر بازگشت ادبی

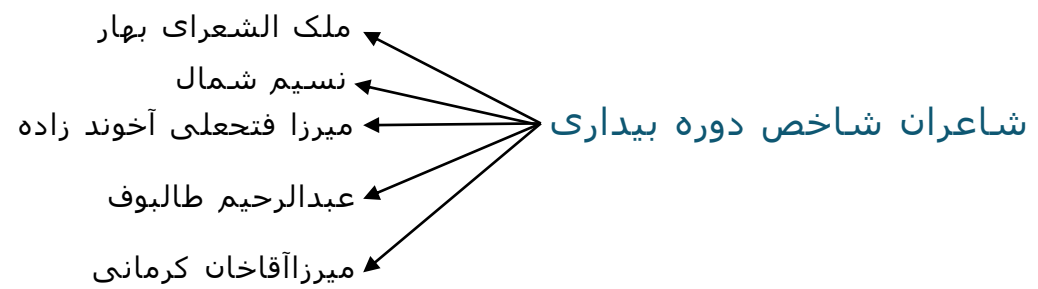
- ۱ - ورود شعر در بین مردم و تبدیل شعر به صدای فریاد مردم؛ (اواسط دوره قاجار)
- ۲- توجه شاعران به محتوا بیشتر از صور خیال و جنبه های شاعرانه ؛
- ۳- اعتقاد به تغییر و دگرگونی در شعر تا بتواند مسایل و پدیده های تازه را در خود جای دهد.

مهم ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر ادبیات عصر بیداری :

- ۱- تاثیر جنگ های نافرجام ایران و روس وتوجه مردم به واقعیت ها و امکانات فنی دنیای جدید
- ۲- کوشش های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه در روی آوردن به دانش ها و فنون جدید
- ۳- اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل
- ۴- رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتابهای غربی
- ۵- تاسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیر کبیر وآموزش دانش های نوین در آن

چگونگی شکل گیری « ادبیات بیداری» یا «ادبیات مشروطه» :

نقد شرایط موجود توسط شعرای آزادیخواه و گروهی از روشنفکران که با وجود مخالفت دولت، اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در شعر به تصویر کشیده شدو موجب پیدایش ادبیات بیداری شد

ادبیات مشروطه یا ادبیات بیداری: به ادبیاتی که گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن روزگار باشد.

محور فکری ادبیات بیداری:
وطن، قانون خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار، بحث از حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی، انتقاد از ناپسامانی ها، نفی عقاید خرافی در جامعه، سخن از حقوق زنان

زبان شعر در این دوره:
رونق شعر در شهر تهران به دلیل تمرکز بیشتر فعالیتهای سیاسی و مطبوعاتی و بعد تبریز
انتخاب زبان محاوره جهت ایجاد ارتباط با مردم نتیجه تشکیل نهضت آزادی خواهی
نقد مظاهر استبداد و استعمار
استفاده از زبان ادبی برای بیان دیدگاه خود
شعر را بیان زیبای واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی می دانستند که از طریق روزنامه ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می گرفت

برخی از شاعران دوره بیداری

ادیب الممالک فراهانی

فعالیت اصلی : روزنامه نگاری
دیوانش شامل قصاید، ترجیع بندها و مسمط (بیشتر بیان حوادث و اوضاع آن روزگار)
مضامین اشعارش: وطنی ، سیاسی ، اجتماعی

سید اشرف الدین گیالنی

زبان شعرهایش ساده و طنز آمیز و عشق به وطن
مدیر روزنامه «نسیم شمال» و چاپ آن
سرودن شعر انتقادی «ای قلم»

ایرج میرزا

مهارت به کار گیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان
سرودن اشعار طنز، هجو و هزل
دارای اندیشه های نو گرایانه در اشعار ولی به دلیل جایگاه خانوادگی و
تفکرات شخصی او، در زمره شاعران آزادیخواه قرار نگرفت.

محمدتقی بهار (ملک الشعراء)

آشنایی با زبان فارسی و ادبیات کهن و مسائل جدید دنیا
سرودن اشعار به سبک خراسانی و زبان حماسی
مدرس دانشگاه، روزنامه نویس، شاعر، پژوهشگر

فرخی یزدی

شاخص ترین شاعر دوره بازگشت ادبی و بیداری به خاطر آزادیخواهی
و افتادن به زندان تحت تاثیر مسعود سعد بود . نماینده مردم یزد در
دور هفتم مجلس

عارف قزوینی

شاعر وطنی و موسیقی دان، مهارت در سرودن تصنیف و ترانه های میهنی، سادگی و دور از
پیچیدگی اشعارش، معروف به دردمندترین سرایندگان عصر بیداری

ویژگی های نثر فارسی در قرن های ۱۲ و ۱۳ (دوره بیداری)

- ۱- ساده و بی پیرایه شدن نثر
- ۲- رواج گسترش روزنامه به عنوان رسانه
- ۳- روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا پ تغییر مخاطبان
- ۴- نزدیک شدن متون نثر به زبان مردم کوچه و بازار

پیشگامان نثر فارسی در دوره بیداری و بازگشت ادبی:

قائم مقام فراهانی، عالمه دهخدا، رضا قلی خان هدایت، زین العابدین مراغه ای، عبدالرحیم طالبوف، ناصرالدین شاه قاجار، میرزا آقاخان کرمانی.

انواع نثر در دوره بیداری:

- ۱- روزنامه نگاری ۲- رمان نویسی ۳- نمایش نامه نویسی ۴- ترجمه ۵- تحقیقات ادبی و تاریخی

مهم ترین روزنامه های دوران بیداری:
«صور اسرافیل» با مدیریت میرزا جهانگیرخان / «نسیم شمال» با مدیریت ونویسنده سید اشرف الدین حسینی
گیالنی به زبان طنز/ «مجله» بهار» نشریه ادبی به انتشار «میرزا یوسف خان اعتصامی آشتیانی» /
مجله» دانشکده»
«نوبهار» با مدیریت ملک الشعرا بهار
موضوع روزنامه ها در این دوره بیشتر در قالب مقاله مطالب سیاسی ، اجتماعی و گاه علمی است.

علت روی آوردن رمان نویسان به رمان تاریخی:
الف- به دلیل نوعی باستان گرایی و حاکم بودن روحیه کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آن ها
ب- به دلیل سیاست های موجود در جامعه، نگارش رمان های تاریخی و اجتماعی درد سرش کمتر از روز نامه نویسی و نوشتن رمان سیاسی بود

شاخص ترین رمان نویسان :

محمد باقر میرزا خسروی رمان «شمس و طغرا»
میرزا حسن خان بدیع رمان های : «شمس الدین و قمر» و «داستان باستان»

نمایش نامه نویسی :

-اولین نمایش نامه نویس «میرزا آقا تبریزی» با تالیف سه نمایشنامه کوتاه به شکل جدید از زمان ناصرالدین شاه رواج یافت
-زبان نمایشنامه ها مانند نثر قبل از مشروطه ساده، روان، بی تکلف و عوام فهم

ترجمه :

مهمترین عامل رشد و آگاهی و تحول اندیشه ایرانیان ترجمه است:
-مهمترین ترجمه «سرگذشت حاجی بابای اصفهانی» ترجمه میرزا حبیب اصفهانی
-تاسیس چاپ خانه در زمان فتحعلی شاه

تحقیقات ادبی و تاریخی :
در این دوره این نوع تحقیق کم شده بود .تنها اثر قابل توجه :تاریخ بیداری ایرانیان « تالیف: ناظم السالم کرمانی» با موضوع تاریخ مشروط

نویسندگان دوره بیداری: قائم مقام فراهانی ، عالمه علی اکبر دهخدا

ویژگی های نثر قائم مقام فراهانی:

- ۱-معروفترین نویسنده و سیاستمدار دوره مشروطه
- ۲-فرد موثر در ادبیات، با تغییر سبک نگارش واز بین بردن تکلف در نثر
- ۳-آوردن اصطلاحات رایج وامیخته به شعر و ضرب المثل های لطیف به سبک گلستان
- ۴-گاهی آوردن عبارات موزون و مسجع
- ۵-احیا کننده نثر فارسی
- ۶-مهمترین اثرش «منشآت»

آثار نثرعالمه علی اکبر دهخدا:

از پیشگامان نثر جدید فارسی و شعر هم می سرود . موثر در رواج نثر ساده و عامیانه و موثر بر روی داستان های

محمد علی جمال زاده و صادق هدایت بوده است .

۱- انتشار مجموعه چرند و پرند با موضوع طنز آمیز سیاسی، اجتماعی(باکمک میرزا جهانگیر خان صور اسرافیل)

۲- انتشار روزنامه «سروش» در استانبول

۳- نوشتن مفصل ترین فرهنگ لغت : « لغت زبان فارسی»

۴- امثال و حکم

پاسخ خود ارزیابی های درس ۱

۱- دو تن از پیشگامان رمان نویسی قبل از مشروطه را نام ببرید و از هرکدام اثری بنویسید .
محمد باقر میرزا رمان « شمس و طغرا»، میرزا حسن خان بدیع با دو اثر « شمس الدین و قمر» و « داستان باستان»

۲- مهم ترین عوامل فرهنگی و اجتماعی موثر بر ادبیات عصر بیداری را بررسی کنید .
۱_ تاثیر جنگ های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت ها و امکانات فنی دنیای جدید ؛
۲_ کوشش های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه در روی آوردن به دانش و فنون جدید؛
۳_ اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل
۴_ رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتاب های غربی
۵_ تاسیس مدرسه ی دارالفنون به فرمان امیر کبیر و آموزش دانش های نوین در آن

۳_ ویژگی های شعر هر یک از شاعران زیر را بنویسید .

فرخی یزدی : وی تحت تاثیر شاعران گذشته خصوصا مسعود سعد و سعدی بوده و آشنایی با سعدی طبع وی راشکوفای ساخت . اندیشه های پر شور آزادی و وطن داشت .

عارف قزوینی : شعر عارف ساده و دور از پیچیدگی بود . وی مضامین وطن دوستی و ستیز با نادانی را زیبا و پرشور می خواند و یکی از دردمندترین سراینندگان عصر بیداری بود .

ایرج میرزا: او در به کار گیری تعبیرات عامیانه تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان مهارت بسیار داشت . در طنز ، هجو و هزل نیز دستی داشت . در طنز ، هجو و هزل نیز دستی داشت. در شعر وی اگرچه اندیشه های نوگرایانه وجود دارد، ولی جایگاه خانوادگی و تفکرات شخصی او ، مانع از آن می شود که در ردیف شاعران آزادی خواه مشروطه قرار گیرد . ایرج میرزا از شعرهای غربی نیز ترجمه هایی کرده است که در نوع خود ابتکاری محسوب می شود.

۴_ شاخص ترین درون مایه های شعر فارسی در دوران بیداری را بیان کنید ؟

آزادی ، وطن ، قانون خواهی ، مبارزه با استبداد و استعمار ، بحث از حقوق اجتماعی ، برانگیختن احساسات ملی و میهنی ، توجه به فراگیری علوم جدید ، پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی ، انتقاد از نابسامانی ها ، نفی عقایدخرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان

۵_ نثر فارسی در دوره ی بیداری چه تحوالتی یافت ؟

در سال های انقلاب مشروطه در نثر فارسی دگرگونی هایی به وجود می آید که نثر را به سمت سادگی و بی پیرایگی سوق می دهد از آن جمله می توان به رواج و گسترش روزنامه به عنوان رسانه ، روی آوردن به ترجمه وادبیات داستانی براساس ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطبان نوشته ها اشاره کرد . کسانی چون قائم مقام فراهانی، عالمه دهخدا ، رضا قلی خان هدایت ، زین العابدین مراغه ای ، عبدالرحیم طالبوف ، میرزا آقا خان کرمانی ، ناصرالدین شاه قاجار و چند تن دیگر از نویسندگان، از پیشگامان نثر ساده ی این دوره بوده اند ونوشته های آنان به زبان مردم کوچه و بازار نزدیکتر شده است .

۶- چه عواملی در ایجاد نهضت باز گشت ادبی موثر بودند؟

تاراج کتابخانه اصفهان، توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق بازار شعر و شاعری و مدح شاهان تضعیف جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری

۷- در شعر دوره بیداری از نظرزبانی چه تحوالتی دیده می شود؟

در این دوره ادبیات - خصوصا شعر - برای آن که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم تر باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده انتقال دهد. به این ترتیب نهضت ساده نویسی همراه با نهضتآزادیخواهی شکل گرفت ونویسندگان و شاعران مظاهر استبداد و استعمار را نقد می کردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را برمی گزیدند. شعر از نظر آنان بیان زیبای واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی بود که ازطریق روزنامه ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار می گرفت . درعصر بیداری به دلیل تمرکز بیشتر فعالیت های سیاسی و مطبوعاتی در تهران، شعر و ادب هم بیشتر به این شهر منحصر می شد؛ حتی روزنامه نسیم شمال را که سید اشرف الدین در رشت منتشر می کرد، مردم تهرانی خواندند . بعد از تهران، تبریز بازار سیاسی و پر رونقی داشت .

۸- توضیح دهید قائم مقام فراهانی در حوزه نثر فارسی چه جایگاهی دارد ؟

از معروفترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ دوره ی بیداری است که علاوه بر خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی ، در ابیات نیز بسیار موثر بود . او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد و مسائل عصر را با کاربردزبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعروضرب المثل های لطیف، به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال عامه به نثر گردید . عبارات کوتاه او نیزگاه موزون و مسجع اند. قائم مقام احیا کننده نثر فارسی است و « منشآت » مهم ترین اثر اوست

موفق و سربلند باشید